

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В.П. Ольховець

*слухач Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського*

Постановка проблеми. Сучасна політична ситуація, що склалася у світі, обумовлює необхідність перегляду засад структурного формування та розвитку Збройних Сил України. Для вирішення цих питань необхідна значна кількість бюджетних коштів та спеціального фонду. На жаль, у зв'язку з тяжкою економічною ситуацією в державі Збройним Силам України виділяється недостатня кількість коштів на їх реформування та розвиток. У зв'язку з вищезазначеним та тим, що ринкові відносини змінилися майже в усіх сферах народного господарства ми можемо спостерігати як військові формування беруть участь у, нібито не властивих, на перший погляд, для них завданнях. Особливо акцентується увага на зазначеній проблемі з розрахунку на те, що на сьогоднішній день в Україні досить гостро постало питання економічної кризи, а отже і роль держави в економіці, необхідність її впливу на господарську діяльність суб'єктів господарювання, підстави і межі допустимого державного втручання в неї набули найбільшої актуальності. Саме тому Збройні Сили України здійснюють господарську діяльність з метою одержання додаткових джерел фінансування військ (сил) для підтримання на належному рівні їх бойову та мобілізаційну готовність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на актуальність зазначеної проблеми проблематика правової регламентації господарювання у Збройних Силах України майже не досліджувалася.

Метою дослідження насамперед визначено проблематику правової регламентації господарювання у Збройних Силах України. Дослідити правове регулювання господарської діяльності та умов господарювання у Збройних Силах України, а також провести структурний аналіз нормативно-правової бази, яка на сьогоднішній день складає механізм регулювання господарських відносин у Збройних Силах України. Додатково визначити можливі шляхи вдосконалення здійснення господарської діяльності реалізуючи сукупність своїх господарських прав та обов'язків.

Основні результати дослідження. Господарську діяльність потрібно організувати так, щоб окупити всі витрати та ще й отримати певний прибуток. Тобто така діяльність повинна бути підкріплена економічними розрахунками її доцільності щодо джерел формування майна, його використання, розрахунків, визначення витрат, доходів та прибутку тощо. Економічні задачі дуже складні і не мають легких та однозначних розв'язок. В умовах ринкової економіки виживають лише ті суб'єкти господарювання, які найбільш розумно та компетентно визначають проблеми ринку, створюють та організують виробництво продукції, яка користується попитом. У цьому питанні військова частина сильно обмежена у виборі, проте серед суб'єктів господарського права

як учасників господарських правовідносин військові формування виступають не просто як учасники господарських правовідносин, а й як суб'єкти господарювання. На перший погляд складно уявити військову частину, як суб'єкт господарювання, проте саме суб'єкти господарювання складають найважливішу групу суб'єктів господарських правовідносин. Зокрема в ч. 4 ст. 13 Конституції України наголошується захист прав не лише всіх суб'єктів права власності, а й господарювання [3]. Законодавство України визначає особливим видом суб'єктів господарського права суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах України.

На сьогоднішній день в Україні розроблена досить розгалужена система нормативно-правової бази для реалізації господарської діяльності військовими формуваннями. Нормативне утвердження повноважень військового формування по укладанню договорів вперше було конкретизоване у Концепції економічної та господарської діяльності у Збройних Силах України в сучасних умовах, затвердженій указом Президента України, пізніше в ряді законодавчих актів. Одним із головних завдань є визначення чіткої позиції по встановленню правових підстав на основі яких військове формування володіє майном.

Закон України «Про власність», хоча і втратив чинність, проте визначав, що майно Збройних Сил України може мати статус лише державної власності, а державна власність існує на рівні з іншими формами власності [5]. Тобто діяльність військових частин як суб'єктів господарської діяльності здійснюється на основі всіх загальних правил, визначених законодавством.

Деякі автори, проте вважають, що військові частини не мають на праві власності майна, а тому спостерігається ситуація відсутності у військових організаціях такої ознаки юридичної особи як відокремленість майна [6]. Це пояснюється досить таки складною ієрархічною системою управління майном, що належить Збройним Силам України. Управління об'єктами державної власності відповідно до п. 5 ст. 116 Конституції України здійснює Кабінет Міністрів України [3] делегуючи частину своїх повноважень на, відповідно, Міністерство оборони України, яке реалізовує право власності на державне майно (майно Міністерства оборони України) через діяльність окремих військових частин. А власне суб'єкти господарювання у Збройних Силах України здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків передбачених законодавством [4].

Зокрема визначено, що господарська діяльність у Збройних Силах України – це специфічна діяльність військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України, пов'язана із забезпеченням їх повсякденної життєдіяльності і яка передбачає ведення підсобного господарства, виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг, передачу в оренду рухомого та нерухомого військового майна та здійснюється з метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ (сил) для підтримання на належному рівні їх бойової та мобілізаційної готовності [1]. Для всебічного забезпечення діяльності військового формування (військової час-

тини) необхідне повноцінне та правильне функціонування військового господарства як взагалом, так і окремо в кожній частині. Військове (корабельне) господарство – це сукупність сил і засобів, які входять до складу військових частин (кораблів) і з'єднань, а також передані їм у постійне чи тимчасове користування різні об'єкти матеріально-технічної бази, матеріальні засоби, призначені для забезпечення бойової підготовки і виховної роботи, військового побуту, правильної експлуатації, ремонту, зберігання озброєння, військової техніки і майна [2].

Військовим частинам, закладам, установам та організаціям Збройних Сил України надається можливість здійснювати господарську діяльність у визначеному порядку [1, 2]. Головним завданням господарської діяльності у Збройних Силах України є отримання додаткових джерел фінансування для повноцінного їх функціонування. Господарська діяльність у Збройних Силах України не повинна негативно позначатися на їх боєготовності та боєздатності. Не допускається залучення військовослужбовців до виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, не передбачених цим Законом [1].

Для розкриття визначеної проблематики окрім загального визначення господарської діяльності першочергово необхідно визначити ресурси (майно) яким користується та володіє військово формування під час здійснення такої діяльності.

З моменту надходження майна до Збройних Сил України і закріплення його за військовою частиною Збройних Сил України воно набуває статусу військового майна. Військове майно – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України. До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо [7].

Більш конкретно поняття «майно», в значенні «військове майно» визначено в наказі Міністра оборони України від 16 липня 1997 р. № 300, а саме те, що до об'єктів господарського, технічного і медичного призначення належать усі види складів та сховищ з накопиченими матеріальними засобами; парки бойової, автомобільної та іншої техніки; майстерні; аеродромні, портові та інші споруди; їдальні (камбузи), кают-компанії, хлібозаводи (хлібопекарні); підсобні господарства; котельні, лазні, пральні, торговельно-побутові заклади з товарами та сировиною; казармено-житловий фонд; комунальні споруди; кімнати побутового обслуговування, кубрики і куточки побутового обслуговування на кораблях; медичні пункти та інші об'єкти з обладнанням, інвентарем і майном, а також під'їзні автомобільні та залізничні шляхи (колії); порти, причали з вантажно-розвантажувальним устаткуванням і земельні ділянки, які виділено для потреб оборони [1].

Військові частини використовують закріплене за ними військово майно лише за його цільовим та функціональним призначенням. Облік, інвентаризація, зберігання, списання, використання та передача військового майна здій-

снюються у спеціальному порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України [7].

З визначення понять господарської діяльності, майна у Збройних Силах України та отримання коштів як цілі господарської діяльності випливає, що основою такої діяльності є договірна діяльність. Конкретний перелік господарської діяльності, здійснення якої дозволяється суб'єктам господарської діяльності визначається Кабінетом Міністрів України. Військові частини, заклади, установи та організації Збройних Сил України, які утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України, ведуть відокремлене господарство, мають кошторис надходжень та видатків, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням можуть бути суб'єктами господарської діяльності [1].

За рішенням Міністерства оборони господарська діяльність військової частини може бути припинена. У цьому випадку частина виключається з реєстру, про що у п'ятиденний термін повідомляється письмово податковий орган та орган Державного казначейства за місцезнаходженням військової частини. Держава застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності. Основними засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є:

- 1) державне замовлення, державний контракт;
- 2) ліцензування, патентування і квотування;
- 3) сертифікація та стандартизація;
- 4) застосування лімітів та нормативів;
- 5) регулювання цін і тарифів;
- 6) надання інвестицій, податкових та інших пільг;
- 7) надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [10].

Відповідно, ліцензією на здійснення господарської діяльності є документ державного зразка, який засвідчує право суб'єкта господарювання – ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов.

Здійснення господарської діяльності, яка відповідно до закону підлягає ліцензуванню, здійснюється військовими частинами після одержання у встановленому порядку ліцензії без справляння плати за видачу такої ліцензії [8]. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» визначає, що суб'єктом господарювання є зареєстрована в установленому законодавством порядку юридична особа незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, яка провадить господарську діяльність, крім органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також фізична особа – підприємець, а також інвестор, у тому числі іноземний, що є стороною угоди про розподіл продукції відповідно до Закону України «Про угоди про розподіл продукції», його підрядник, субпідрядник, постачальник та інший контрагент, що виконує роботи, передбачені угодою про розподіл продукції, на основі договорів [12, ст. 1]. Тобто військові формування потрапляють під дію визначеної норми не зважаючи на складну структуру підпорядко-

ваності в Збройних Силах України, недосконале правове врегулювання зазначеного питання тощо.

Відповідно, результатом господарської діяльності є надходження коштів до бюджету України. Кошти, одержані від здійснення військовими частинами господарської діяльності, зараховуються до Державного бюджету України та використовуються виключно на національну оборону відповідно до кошторису Міністерства оборони України [1].

Кошти від результатів господарської діяльності військових частин зараховуються до спеціального фонду та обліковуються відповідно до Положення про порядок обліку та використання коштів спеціального фонду в Міністерстві оборони України затвердженого наказом Міністра оборони України від 16 червня 2006 р. № 356. Перелік видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється бюджетним установам Міністерства оборони України затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2000 р. №1171. Реєстрація бюджетних установ як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах України здійснюється у порядку, визначеному постановою Кабінету Міністрів України від 3 травня 2000 р. №749 «Про затвердження Порядку реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах України» та Наказом міністра оборони України від 30 жовтня 2000 р. №425 «Про затвердження Положення про порядок ведення реєстру військових частин як суб'єктів господарської діяльності». Реєстрації підлягають бюджетні установи, які здійснюють господарську діяльність з метою одержання додаткових джерел фінансування [9]. Значний відсоток коштів спеціального фонду Міністерства оборони складають доходи від укладення договорів про передачу в оренду рухомого та нерухомого майна Збройних Сил України. Майно, яке належить Збройним Силам України може передаватися в оренду фізичним та юридичним особам без шкоди бойовій та мобілізаційній готовності військової частини. Забороняється надання в оренду озброєння, боеприпасів, бойової та спеціальної техніки.

Передача військового майна в оренду юридичним і фізичним особам здійснюється виключно на конкурсній основі з урахуванням необхідності підтримання на належному рівні бойової та мобілізаційної готовності. Умови та порядок проведення конкурсів визначаються Фондом державного майна України за погодженням з Міністерством оборони України. Оцінка вартості майна, що підлягає передачі в оренду, проводиться комісіями, до складу яких входять фахівці (уповноважені особи) Міністерства оборони України або іншого органу військового управління та Фонду державного майна України чи його регіонального відділення (представництва).

Порядок передачі в оренду майна, яке належить Збройним Силам України фізичним та юридичним особам регулюється Порядком надання дозволу військовим частинам Збройних Сил на передачу закріпленого за ними рухомого та нерухомого майна в оренду затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2000 р. №778. Дозвіл військовим частинам на передачу військового майна в оренду надається:

– щодо рухомого військового майна – Міністерством оборони або повноваженими ним органами військового управління;

– щодо нерухомого військового майна – Міноборони або уповноваженими ним органами військового управління за погодженням відповідно з Фондом державного майна чи його регіональними відділеннями (представництвами).

Дозволи на передачу рухомого військового майна в оренду оформлюються відповідними наказами Міністра оборони або керівників уповноважених ним органів військового управління і надсилаються частинам разом з висновками стосовно укладених договорів оренди, які є обов'язковими для урахування ними під час підписання ними зазначених договорів.

Оцінка вартості рухомого військового майна проводиться відповідно до Методики визначення залишкової вартості майна Збройних Сил України та інших військових формувань, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 29 травня 1998 р. № 759, а вартості нерухомого військового майна – відповідно до Методики оцінки вартості об'єктів оренди, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1995 р. № 629. Оцінка вартості військового майна проводиться комісіями, до складу яких входять фахівці (уповноважені особи) Міністерства оборони або уповноважених ним органів військового управління та Фонду державного майна чи його регіональних відділень (представництв). Акти оцінки вартості майна, що передається в оренду, погоджуються з Фондом державного майна чи його регіональними відділеннями (представництвами) і затверджуються Міноборони. Оцінка вартості майна передуює проведенню конкурсів на право укладення договорів оренди військового майна [11].

За невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань, а також за шкоду і збитки, заподіяні довкіллю, правам та інтересам фізичних і юридичних осіб та державі, військова частина як суб'єкт господарської діяльності несе відповідальність, передбачену законом та договором.

Військова частина як суб'єкт господарської діяльності за своїми зобов'язаннями відповідає коштам, що надходять на її рахунок по відповідних статтях кошторису (крім захищених статей), а в разі їхньої недостатності відповідальність за зобов'язаннями військової частини несе Міністерство оборони України.

Виходячи з досліджених нормативно-правових актів, що регулюють господарську діяльність в Збройних Силах України можна визначити такі ознаки суб'єкта господарювання в Збройних Силах України:

- 1) мають організаційну єдність та самостійно беруть участь у господарському обороті як учасники господарських правовідносин;
- 2) безпосередньо здійснюють господарську діяльність, яка спрямована на задоволення певних потреб, що має цінову визначеність;
- 3) наділені господарською компетенцією (сукупністю господарських прав та обов'язків), яку реалізують при здійсненні господарської діяльності (мають та здійснюють господарські права та обов'язки, відповідають за їх

належне виконання і мають юридичну можливість захищати свої права та законні інтереси від можливих порушень);

4) наявність відокремленої майнової основи господарювання, необхідної для здійснення господарської діяльності;

5) факт легітимності суб'єкта господарювання, державного підтвердження законності його права на здійснення господарської діяльності;

6) самостійна відповідальність за власні дії у сфері господарського обороту, що суб'єкти господарювання повинні здійснювати в межах правового господарського порядку [4].

Висновки. У вищезазначеному автором була здійснена спроба дослідити теоретико-правовий аспект господарської діяльності в Збройних Силах України. Встановлено, що на сьогоднішній день господарська діяльність у Збройних Силах України регулюється не лише чинним законодавством України, а й великою кількістю відомчими підзаконними актами, які у своїй більшості або копіюють, або суперечать один одному. В багатьох випадках розкриті не всі проблемні питання механізму здійснення господарської компетенції у Збройних Силах України. Слід окремо акцентувати увагу на тому, що значним гальмом у здійсненні такого типу діяльності є відсутність заохочення військових формувань, які займаються господарською діяльністю, яке виражається у тому, що всі кошти зараховуються до спецфонду незалежно від об'єму коштів, які були зароблені в результаті здійснення господарської діяльності. Проблемою також є відсутність певного єдиного законодавчого акту, який би узагальнював основні принципи та механізм діяльності військового формування як учасника господарських правовідносин. Досить скромно законодавець визначає об'єм та механізм цивільно-правової відповідальності за результатами діяльності суб'єкта господарювання. Тобто актуальність проблематики господарської діяльності в Збройних Силах України постає досить гостро хоча і сьогодні майже не досліджується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про господарську діяльність у Збройних Силах України: Закон України від 21 вересня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48. – ст. 408.

2. Про затвердження Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України: Наказ Міністра оборони України від 16 липня 1997 року № 300 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG2419.html

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Офіційне видання Верховної Ради України. – К. : Парламентське видавництво. – 1996. – Ст. 8.

4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року №436-IV. – Суми: ТОВ «ВВП НОТІС». – 2013.

5. Про власність: Закон України від 7 лютого 1991 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 20. – Ст.249.

6. *Кондик П.* Проблеми правового регулювання економічної та господарської діяльності Збройних Сил України // Народна армія. – 1999.

7. Про правовий режим майна в Збройних Силах України: Закон України від 21 вересня 1999 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1075-14>.

8. Правова робота в Збройних Силах України: Навчальний посібник / За ред. В.І. Кириленка. – К., 2010. – Ст. 92.

9. Положення про порядок обліку та використання коштів спеціального фонду в Міністерстві оборони України затвердженого наказом Міністра оборони України від 16 червня 2006 року № 356.

10. Шваб Л.І. Основи підприємництва. – К. : Каравела. – 2007. – С. 14.

11. Порядок надання дозволу військовим частинам Збройних Сил на передачу закріпленого за ними рухомого та нерухомого майна в оренду затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2000 року №778 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/778-2000-%D0%BF/conv>.

12. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 1 червня 2000 року №1775-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №36. – Ст. 299.

Ольховець В.П. Господарська діяльність у Збройних Силах України: теоретико-правовий аспект

У статті досліджується законодавчий механізм реалізації господарської компетенції суб'єктами господарської діяльності Збройних Сил України. Висвітлюється загальна проблематика регулювання зазначеного питання.

Ключові слова: господарська діяльність, договір, майно, господарські права та обов'язки.

Ольховец В.П. Хозяйственная деятельность в Вооруженных Силах Украины: теоретико-правовой аспект

В статье исследуется законодательный механизм реализации хозяйственной компетенции субъектами хозяйственной деятельности Вооруженных Сил Украины. Освещается общая проблематика регулирования указанного вопроса.

Ключевые слова: хозяйственная деятельность, договор, имущество, хозяйственные права и обязанности.

Olhovets V.P. Economic activity in the Armed Forces of Ukraine: theoretical and legal aspects

The article examines the legislative mechanism to implement business competence business entities of the Armed Forces of Ukraine. Highlights common problems regulating this issue.

Keywords: economic activity, contract, property, economic rights and obligations.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2013.